

گزارشی درباره لزوم بازسازی خانه تاریخی غفوری که در مسیر تشرّف به حرم مطهر قرار گرفته است

احیای یک مسیر تاریخی در عیدگاه

لیلا کوچک‌زاده

برای نخستین بار می‌خواهند با احیای یک خانه تاریخی در مجاورت حرم‌مطهر بخشی از محله قدیمی عیدگاه را به عنوان یک گذر تاریخی و زیارتی زنده کنند. قطعا احیای این مسیر با توجه به اینکه بافت محدوده منطقه ثامن و محلات قدیمی مشهد که عیدگاه هم جزو آن است و در این سال‌ها به دلیل گسترش غیر اصولی و بی‌رویه ساخت و سازها و بلندمرتبه‌سازی‌ها نابوده شده است، می‌تواند کورسوی امیدی برای به یادگار گذاشتن آنچه در این‌دوران از مشهدو تاریخ وهویتش گرفته‌اند،باشد. صحبت از احیای خانه تاریخی غفوری، مرتفع‌ترین خانه عیدگاه است که در کوچه محمدیه (شهیدحاجی حسنی کارگر ۳) قرار گرفته واز یک‌طرف به شارستان واز طرف دیگر به حرم مطهر راه دارد. صاحب اول این خانه یک یهودی متمول بوده‌است که سال ۱۳۴۰ این بنا را به آقای دشتباف وشریکش می‌فروشد و خانه در سال ۱۳۸۵ به شرکت عمران و مسکن‌سازان ثامن که زیر نظر بازآفرینی شهری کشور است، فروخته می‌شود و حالا این سازمان درحال آسیب‌شناسی و احیای آن است و در مرحله بعد به سرمایه‌گذار در بخش خصوصی واگذار خواهد شد. خانه، ترکیب دو معماری قاجار و پهلوی است و از یک ماه پیش چند مرمت‌کار باسابقه و باستان‌شناس به دنبال آسیب‌شناسی و احیای نقاط آسیب‌دیده و تخریب شده آن هستند. در ادامه صحبت‌های باستان‌شناس مشغول به کار در این خانه و مدیر تسهیلمگری و مشارکت‌های شرکت عمران و مسکن‌سازان ثامن را درباره روند احیا و مرمت این خانه خواهید خواند.

● معماری مشهدی در خانه یهودی‌ساز خانه غفوری را از معدود خانه‌های تاریخی مشهد بیان می‌کنند که چهاروجهی است و مهم‌تر از آن اینکه همه وجه‌های شمالی، جنوبی، غربی و شرقی آن سالم مانده است. به تعبیر دیگر، دور حیاط مرکزی، چهار ساختمان قابل مشاهده است که البته جست‌وجوهای بخش شرقی آن قرار است، شروع شود.

حامد طهماسبی، باستان‌شناسی که مشغول مطالعه و بررسی روی خانه است، این موضوع را مطرح می‌کند و می‌گوید: این خانه متعلق به یک تاجر یهودی بوده که نامش را نمی‌دانیم اما می‌دانیم که حضور اقلیت‌های دینی از دوران نادرشاه افشار برای رونق تجارت در مشهد اتفاق می‌افتد. در این میان از ۱۱۴ خانواده یهودی ساکن در مشهد در دوران قاجار، ۱۱۰ خانواده در همین محله عیدگاه زندگی می‌کرده‌اند.

این خانه هم نمونه معماری یهودی در مشهد را دارد که نشانه این آیین را می‌توان در تزیینات ستاره داوود در آینه کاری و چوب‌کاری‌های خانه دید.

به‌گفته طهماسبی، بااینکه سازنده خانه‌یک یهودی است اما معماری مشهد را می‌توان بیش از دیگر خانه‌های تاریخی در آن دید. او در این باره بیان می‌کند: در معماری مشهد وجه روبه‌قبله، پشت‌به‌قبله، رو و پشت به حضرت مطرح می‌شود که در این خانه هم این رویکردها را می‌توان تعریف کرد. بخش شمالی خانه را پشت‌به‌قبله می‌دانند که دوطبقه است و مِمّان نشین. در این بخش با ورود به هشتی خانه و بدون

اینکه وارد حیاط و حریم خصوصی شوید، می‌توانید به مِمّان نشین بروید. اتاق‌های تودرتو، تزیینات رسمی‌بندی و آینه‌کاری از ویژگی‌های این بخش است.

این باستان‌شناس با بیان اینکه خانه غفوری، مرتفع‌ترین خانه عیدگاه محسوب می‌شود، ازبکی‌از ویژگی‌های بخش شمالی این خانه می‌گوید: نمای شمالی بنا از سمت کوچه، دوطبقه دیده می‌شود در حالی که چهارطبقه است. طبقه مثبت یک، همکف و زیرزمین و یک طبقه هم زیر زمین که در آن یک آبنبار قرار گرفته است. طهماسبی ادامه می‌دهد: مشهد دوران قاجار و پهلوی چندین آب‌انبار عمومی داشته که تا همین پنجاه سال پیش از آن‌ها استفاده می‌شده است اما این خانه در طبقه منفی زیرزمین، آب‌انبار خصوصی دارد که با آب قنات پر می‌شده، تراز هم‌داشته‌و از طریق خروجی، آب اضافه تخلیه می‌شده است.

● اوج تزیینات خانه غفوری در سقف شاه‌نشین اعیان‌نشین یا شاه‌نشین در بخش جنوبی و روبه‌قبله خانه قرار می‌گیرد. این بخش تزیینات ویژه‌تری دارد و محل حضور مهمانان خاص و خودمانی و سکونت خود اهالی خانه بوده‌است. دواتاق بزرگ، مطبخ، ستاره داوود روی آینه‌از مشخصات آن است.

طهماسبی می‌گوید: سقف شاه‌نشین در طبقه پایین خانه را باید اوج هنر تزیینات خانه غفوری دانست که قرار است به عنوان لوگوی بنا هم از طرح آن استفاده شود. این تزیینات، تلفیق کاشی‌مغقلی با آجرهای قالبی است که به رنگ‌بندی زیبایی آراسته شده است.

اجرا در مشهد باشد. مدیر تسهیلمگری و مشارکت‌های شرکت عمران ومسکن‌سازان ثامن در این باره می‌گوید: خانه غفوری در یک گذر تاریخی با اهمیت واقع شده است که مسیر تشرّف به حرم مطهر است و چند خانه تاریخی مانند واحدی، کرمانی، محمدیه، خانه موزه شهیدان دهنوی در اطراف خانه غفوری واقع شده‌اند که بر اهمیت آن می‌افزایند.

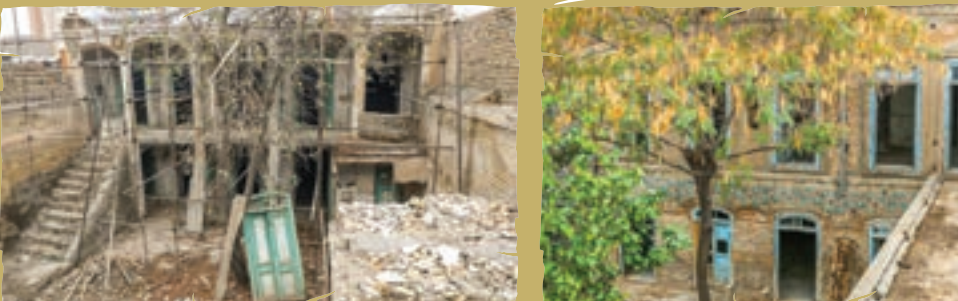
مجتبی گیوه‌چی اضافه می‌کند: این گذر از نظر مردم‌شناسی، تجاری و فرهنگی می‌تواند بسیار قوی باشد و کل این مسیر را می‌توانیم به بهانه حضور خانه غفوری، آباد کنیم. در این بین این مسیر تا رسیدن به حرم و ورودی باب‌الکاظم می‌تواند با جداره‌سازی و کف‌سازی ارزشمند شود. او ادامه می‌دهد: نگاه ما میراثی و موزه‌ای نیست که خانه‌ای مرمت شود، بدون اینکه به سرمایه‌گذارش فکر شود یا اینکه به دنبال این باشیم که سرمایه‌گذار همه کارها را انجام دهد. یعنی خانه مخروبه را در اختیارش بگذاریم و خودش به همه چیز بنا فکر کند. درواقع قصدمان این است که پیش از سپردن خانه به سرمایه‌گذار، قابلیت‌های بنا را مشخص کنیم. او

● تعیین‌کاری برای برگزاری استارت‌آپ درباره آینده خانه غفوری پس از مرمت و واگذاری به سرمایه‌گذار، چند موضوع مهم مورد توجه شرکت عمران و مسکن ثامن که پروژه آسیب‌شناسی اضطراب‌ری خانه به آن‌ها سپرده شده، وجود دارد. مواردی که ظاهرا آینده متفاوتی را نسبت به آنچه برای دیگر خانه‌های تاریخی و ثبت ملی شده مشهد پس از مرمت اتفاق افتاده، رقم خواهد زد و می‌تواند الگوی مناسبی برای

عکس: سعید گلشن‌پور

این گونه‌خانه صاحب‌شناسنامه می‌شودو آنگاه هر نوع کاربری را نمی‌توان سوار این بنا کرد. گیوه‌چی می‌گوید: تصمیم‌گرفتن برای تعیین نوع کاربری بنا، استارت‌آپ برگزار کنیم. در این هم‌آفرینی سناریوهای مختلفی مطرح خواهد شد و به سرمایه‌گذار برای آینده‌اش کمک خواهد کرد. البته ما به خانه زعفران و خانه معماری و فرش دستباف هم فکر کردیم. چون اینجا باید از نظر اقتصادی رونق بیابد. او ادامه می‌دهد: حتی قرار است در حالی که مرمت‌کار و باستان‌شناس در حال کار روی بنا هستند، رویداد عکاسی هم برگزار کنیم. بعد هم عکس‌ها در خانه برای عموم مردم مانند یک نگارخانه به نمایش درآید. به گفته او حضور هم زمان گروه مرمتی و باستان‌شناسی که در حال کار هستند، تجربه‌یک‌پازدید جذاب را برای علاقه‌مندان و عکاسان فراهم می‌کند. اتفاقی که به‌ندرت در یک بافت شهری پیش می‌آید اما آن‌طور که گیوه‌چی می‌گوید صندوق احیا و بهره‌برداری از اماکن تاریخی و فرهنگی که زیر نظر سازمان بازآفرینی شهری است تا سقف ۱۰میلیارد تومان برای بنای تاریخی وام می‌دهد. گرچه این وام تاکنون در استان خراسان به بنایی تعلق نگرفته چون بخش خصوصی پای کار خانه‌های تاریخی نیامده و تمام خانه‌های تاریخی مشهد مانند خانه ملک، داروغه، توکلی و... در اختیار نهادهای دولتی بوده است. درحضورت او امیدوار است خانه تاریخی غفوری اولین بنا در خراسان باشد که بتواند از این وام بهره بگیرد.

چند نما از خانه چندوجهی غفوری که بخشی از آن هنوز مرمت نشده است

درباره یک کتاب تاریخ با نویسنده‌ای متفاوت

راهنمای خراسان و دکتر علی شریعتی

دوم به تاریخ مشهد، تاریخ آستان قدس و حرم مطهر رضوی، مساجد و مدارس قدیمی و مکان‌های تاریخی مشهد اشاره کرده است. فصل سوم به مناطق تفریحی بیلاقی مشهد اختصاص یافته و فصل چهارم دربردارنده اطلاعاتی از شهرهای مختلف خراسان، فرهنگ، صنایع دستی و سوغات‌هاست و در نهایت هم در فصل پنجم به فهرست بلندی از تمام نیازمندی‌ها در شهر مشهد می‌رسیم که کامل‌کننده این مسیر است. مسیری که در نهایت به شناخت خراسان و تماشای چشم‌اندازی از آن می‌انجامد.

سپس شهر راجشاهی و روستاهای اطراف آن، در فهرست مناطق دارای کتیبه‌های فارسی قرار می‌گیرند. کارشناسان درباره اهمیت این کشف گفته‌اند: «بررسی کتیبه‌های مستند شده می‌تواند به روشن‌شدن برخی موارد تاریک در تاریخ مشترک ایران و بنگلادش و نقش زبان فارسی در گسترش اسلام کمک کند، همچنین شاید برایتان این سؤال پیش بیاید که کتیبه‌های کشف شده اکنون در چه وضعیتی قرار دارند و آیا امکان انتقالشان به ایران وجود دارد یا نه؟ باید بگویم که یکی از اعضای هیئت علمی

گروه تاریخ و هویت» ۱۲۰۰ کتیبه فارسی در بنگلادش شناسایی شده است، این عنوان

خبری است که به‌تازگی بر روی سایت پژوهشگاه میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی ایران قرار گرفته است. اتفاقی که گویا به همت دانشجویان بنگلادشی‌و در یک حرکت پژوهشی درباره یافتن کتیبه‌های عربی، اردو و فارسی در محله کردی‌ها و بازدید از کوچه‌ها، بازارها، مساجد و دیگر مکان‌های تاریخی این کشور کشف شده است. در ادامه این خبر آمده است که شهر داکا و اطراف آن دارای بیشترین کتیبه‌های فارسی مربوط به دوره گورکانیان بوده و

مشهدیات

گفتارهایی در باب تاریخ و فرهنگ شهر بهشت (قسمت سی و دوم)

تاریخ ۴۴۶ ساله ایستگاه راه‌آهن مشهد! (بخش نخست)

مرضیه ترابی

اشتباه نشود! قرار نیست درباره تاریخ ورود و فعالیت راه‌آهن در مشهد صحبت کنیم، صحبت از سرگذشت بنا و محوطه‌ای است که امروزه با نام ایستگاه راه‌آهن مشهد شناخته می‌شود و برخی آن را بزرگ‌ترین ایستگاه راه‌آهن خاورمیانه و یکی از بیست شاهکار معماری آسیا می‌دانند. بنایی که بین سال‌های ۱۳۳۴ تا ۱۳۴۵ خورشیدی، در یازده سال و باطراحی ومهندسی حیدر غیایی شاملو (از استادان معماری نوین در ایران) ساخته‌شد. ایستگاه راه‌آهن مشهد در فضایی به مساحت ۱۲ هزار متر بنا شده است اما این مساحت فقط به زیربنای تأسیسات آن مربوط می‌شود. بخش عمده‌ای از فضای راه‌آهن که روزی روزگاری، باغی بزرگ، زیبا و در فصل بهار، به خصوص ماه اردیبهشت، لبریز از گل‌های شقایق بود، زیر بنا نیست و به عنوان حدود تحت مالکیت و کاربرد راه‌آهن، مورد استفاده قرار می‌گیرد. تا پیش از احداث بولوار مجلسی در ضلع شمالی راه‌آهن، زمینی وسیع و بزرگ در این منطقه قرار داشت که محل بازی بچه‌های محله طالقانی (ابوذر) بود. حتی بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، مسابقات فوتبال محلات شمال شهر مشهد را که عمدتا فقیرنشین بودند، در این محل برگزار می‌کردند، جایی نزدیک به ریل اختصاصی سیلو گندم خراسان و «باسکول» بزرگ و معروف آن که حالا، پشت دیوارهای حاشیه جنوبی بولوار مجلسی پنهان شده است و نسل امروز درباره‌اش هیچ نمی‌دانند و البته، از آن درختان پُر سن و سال و سر به فلک کشیده که روزگاری ما و مسکن هزاران کلاغ بود هم، دیگر خبری نیست. حتی از آن درختان توت کهن‌سالی که بهشت بچه‌مدرسه‌ای‌ها بود و سایه‌سارشان، مجالی برای استراحت و تفریح اهالی، این محوطه بزرگ، به دلیل نداشتن مانع، فضای خوبی هم برای بادبادک‌بازی به حساب می‌آمد. بادبادک‌هایی که در گویش مشهدی به آن‌ها «کاغذباد» می‌گفتند. مایه اصلی آن‌ها کاغذ (گاهی منوای بسیار نازک)، سربش (چسبی گیاهی که پودر آن را با آب خمیر می‌کردند و مورد استفاده قرار می‌دادند) و یک توپ کاموا بود. معمولا به عنوان دنباله کاغذباد، چند توار کاغذی را که به صورت حلقه در آورده بودند، زنجیروار به هم متصل می‌کردند. یادآوری این خاطرات می‌تواند دستمایه یک جشنواره قدیمی برای مشهدی‌ها باشد. جشنواره‌ای که می‌شود در آن، مسابقات به هوا فرستادن «کاغذباد» را برگزار کرد و یک جوری، کودکان و نوجوانان امروزی را از این فضای مجازی پرمخاطره، بیرون آورد. ● اینجا «امین‌آباد» است

بگذریم؛ تا پیش از احداث ایستگاه راه‌آهن مشهد، این مکان محل قرار گرفتن زمین‌های روستای «امین‌آباد» بود. یکی از روستاهای معروف شمال شهر مشهد که فاصله زیادی تا دروازه نوغان نداشت. امین‌آباد ظاهرا به دلیل باغ‌هایش شهرت فراوانی داشته‌است. آن قدر که برخی از بزرگان تاریخ مشهد در آن ملک و املاکی خریده‌بوده‌اند و روزگاری گذرانده‌اند. یکی از این افراد، «میلی مشهدی»، شاعر دوره صفویه و درگذشته به سال ۹۸۴ هجری قمری (۹۵۵ خورشیدی) است. قبر وی، تا همین یک دهه قبل، بر فراز یک تپه بسیار کوچک، در حاشیه شمالی ریل‌های قطار و مجاور یک جاده آسفالت باریک قرار گرفته بود که از غرب به شرق زمین‌های راه‌آهن مشهد امتداد داشت و در منتهای‌الیه شرقی، به خانه‌های سازمانی کارمندان راه‌آهن منتهی می‌شد. مقبره میلی مشهدی، بسیار مجلل ساخته شده بود. صندوق روی قبر به شکل مکعب مستطیل و از جنس سنگ مرمر سیاه و ستونی تقریبا دومتري، در کنار آن و مزین به آیات قرآن، چندسالی است که، آن تپه را تسطیح و صندوق قبر را هم به «هارونیه» در جاده آرامگاه فردوسی منتقل کرده‌اند. قرار گرفتن مقبره میلی مشهدی در این مکان، می‌تواند دو فرض را تقویت کند، نخست اینکه زمین محل دفن، ملک شخصی میلی در امین‌آباد بوده است و او را به همین دلیل، در آنجا دفن کرده‌اند و دوم اینکه زمین محل دفن میلی مشهدی، احتمالا همان قبرستان روستای امین‌آباد است. هر چند که به نظر می‌رسد، تحلیل نخست درباره قرار گرفتن قبر در این مکان، صحیح‌تر باشد. قرار گرفتن قبر میلی مشهدی که دیوان اشعاری نیز، از وی به جا مانده است، این مزیت را هم دارد که می‌توان به صورت مستند، برای محوطه و مکان ساخت ایستگاه راه‌آهن مشهد، یک تاریخ ۴۴۶ ساله تصور کرد. منظورم از زمان مرگ میلی در سال ۹۵۵ خورشیدی تا امروز است.

● برچانه‌های «بقرآباد» کاربری بیشتر زمین‌هایی که محوطه و ساختمان ایستگاه راه‌آهن مشهد در آن قرار گرفته، کشاورزی بوده است. بی‌تردید، زمین‌های زراعی را با قنات‌های متعدد، آبیاری می‌کرده‌اند. نگارنده، نشانه‌هایی از این قنات‌ها را در شمال زمین‌های راه‌آهن و در حدود خیابان طالقانی (ابوذر) امروزی دیده‌است. مکانی که البته بخشی از اراضی امین‌آباد محسوب نمی‌شود و باید آن را جزو اراضی زراعی روستای «باقرآباد» یا به قول مشهدی‌های قدیم «بقرآباد» بدانیم. حدود سی سال قبل، هنگام توسعه فعالیت‌های عمرانی در این منطقه، بقایای قنات‌های باقرآباد که به سوی جنوب و نزدیک اراضی امین‌آباد در جریان بود، زیر حمام قدیمی «آریانو» واقع در خیابان ابوذر پیدا شد. قنات‌هایی که با استفاده از بلوکه‌های سفالی تجهیز شده بودند و برخی از آن‌ها، طبق اظهارات معمرینی که در آن زمان، بیش از نود سال داشتند، تا اوایل دهه ۵۰ خورشیدی هنوز مختصر آبی داشتند که مورد استفاده مردم قرار می‌گرفت. قدر مسلم آن است که این منطقه، با توجه به قرار گرفتنش در شمال مشهد قدیم، می‌توانسته یکی از مکان‌هایی باشد که از یزکان، در تهاجمات گسترده خود، به آن هجوم آورده و البته، خسارات فراوانی هم به مزارع و مسکن روستاییان امین‌آباد وارد کرده‌اند. در بخش‌های بعدی این مطلب، با هم تاریخ ایستگاه راه‌آهن را تا دوره معاصر پی می‌گیریم و اطلاعات تاریخی آن را مرور می‌کنیم.

ادامه دارد ...

شهریار

۳شنبه
۲۲ آذر ۱۴۰۱
شماره ۱۴۴۴
شماره ۲۸۴۶

۱۵

تاریخ و هویت

تاریخ

خوان

رویداد

روز

کشفی تازه که شاید هرگز به ایران نرسد

۱۲۰کتیبه فارسی در بنگلادش

قلعه‌الباغ یکی از مکان‌های تاریخی بنگلادش